

УДК: 374(821.512.154

**«КЫРГЫЗСТАНДЫН КЕЛЕЧЕГИ – МАМЛЕКЕТТИК ТИЛИНДЕ» АТТУУ  
КЛАССТАН ТЫШКАРКЫ ИШТЕРДИ УЮШТУРУУНУН ЖҮРҮШҮ  
«БУДУЩЕЕ КЫРГЫЗСТАНА – НА ГОСУДАРСТВЕННОМ ЯЗЫКЕ».**

**ПРОЦЕСС ОРГАНИЗАЦИИ ВНЕКЛАССНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

**"THE FUTURE OF KYRGYZSTAN IS IN THE STATE LANGUAGE." THE PROCESS OF  
ORGANIZING EXTRACURRICULAR ACTIVITIES**

*Наркеева Акылай Анарбековна, улук окутуучу*

*E-mail: narkeeva5@gmail.com*

**Аннотация:** Бул макалада кыргыз тилин даңазалоо, анын кадыр-баркын көтөрүү, өнүктүрүү жана жайылтуу. Кыргыз тили — кыргыз элинин тарыхы, маданияты, каада-салты жана нарк-насили. Ошондуктан, кыргыз тили күнү эне тилди сүйүүгө, аны аздектеп сактоого жана кийинки муундарга өткөрүп берүүгө багытталган.

**Кыргыз тил күнүнүн класстан тышкаркы иш катары уюштуруунун негизги максаттары:**

- \* Кыргыз тилинин мамлекеттик тил катары ролун бекемдөө;
- \* Кыргыз тилин коомдук турмуштун бардык чөйрөлөрүндө колдонууну кеңейтүү;
- \* Кыргыз тилин жайылтуу жана өнүктүрүү боюнча иш-чараларды колдоо;
- \* Кыргыз тилин үйрөнүүгө жана колдонууга кызыгууну арттыруу;
- \* Жаштардын кыргыз тилине болгон сүйүүсүн арттыруу;
- \* Кыргыз тилинин тазалыгын сактоо;
- \* Кыргыз тилин эл аралык аренада таанытуу.

Ошондуктан, ар бир кыргыз жараны кыргыз тилин сүйүүгө, аны аздектеп сактоого жана кийинки муундарга өткөрүп берүүгө милдеттүү.

**Аннотация:** Эта статья прославляет кыргызский язык, поднимает его престиж, развивает и пропагандирует. Кыргызский язык – это история, культура, традиции и ценности кыргызского народа. Поэтому день кыргызского языка направлен на то, чтобы любить родной язык, сохранять его и передавать будущим поколениям.

Основные цели организации Дня кыргызского языка как внеклассного мероприятия:

- \* Усиление роли кыргызского языка как государственного;
- \* Расширить использование кыргызского языка во всех сферах общественной жизни;
- \* Поддержка деятельности по продвижению и развитию кыргызского языка;
- \* Повышение интереса к изучению и использованию кыргызского языка;
- \* Повысить любовь молодежи к кыргызскому языку;
- \* Сохранение чистоты кыргызского языка;
- \* Продвижение кыргызского языка на международной арене.

Поэтому каждый кыргызстанец обязан любить кыргызский язык, сохранять его и передавать будущим поколениям.

**Annotation:** This article glorifies the Kyrgyz language, raises its prestige, develops and promotes it. The Kyrgyz language is the history, culture, traditions and values of the Kyrgyz people. Therefore, the Kyrgyz language day is aimed at loving the native language, preserving it and passing it on to future generations.

The main goals of organizing the Day of the Kyrgyz Language as an extracurricular event:

- \* Strengthening the role of the Kyrgyz language as a state language;
- \* Expand the use of the Kyrgyz language in all spheres of public life;
- \* Support activities for the promotion and development of the Kyrgyz language;
- \* Increased interest in learning and using the Kyrgyz language;
- \* Increase young people's love for the Kyrgyz language;
- \* Preserving the purity of the Kyrgyz language;
- \* Promotion of the Kyrgyz language on the international arena.

Therefore, every Kyrgyz citizen must love the Kyrgyz language, preserve it and pass it on to future generations.

**Түйүндүү сөздөр.** Класстан тышкаркы иш, тил, урмат-сый, сүйүү, маданият, каада-салттар, тарых, муундан-муун, жан дүйнөнү таанып-билүү, достук мамилелер, биримдик, ынтымакка чакыуу, мурас, ата-баба, өнүгүү, ыйык, кымбат, чет тилдерди үйрөнүү, дүйнөнү таанып-билүү, рухий дүйнө.

**Ключевые слова:** Внеклассная деятельность, язык, уважение, любовь, культура, традиции, история, поколения, познание души, дружба, единение, призыв к гармонии, наследие, предки, развитие, священное, драгоценное, изучение иностранных языков, познание мира, духовный мир.

**Key words:** Extracurricular activities, language, respect, love, culture, traditions, history, generations, knowledge of the soul, friendship, unity, call for harmony, heritage, ancestors, development, sacred, precious, learning foreign languages, knowledge of the world, spiritual world.

Мамлекеттик тил күнүнө карата өткөрүлүүчү таймаштын жүрүшү.

**«Санжыра» командасынын сценарийи:**

**1-тапшырма: Саламдашуу**

(Сахнанын төр жагына «ОГПИ – ордолуу Оштун куту, ооматтуу билим журту» аттуу пано илинет.

Сахнада «Кыргыз көчү» ойнолот. Кара шинелчен 7 катышуучу Бабалардын жазуулары катылган балбал таштардай тизилип турушат. Сахна артынан ыр окулат)

Ташка жазып жазуусун

Бабаларым толгонду.

Түн бузулуп, таң атып,

Кыргыз элим ойгонду.

Кыргында далай беттешип,

Кыргыздар нени көргөн жок

Кырылып көбү өлсө да,

Кыргыздын тили өлгөн жок.

Бабабыздан калган кеп,

Улам бизге жуккан кеп.

Ааламдан ашкан сүрдүү кеп,

Асманда күндөн нурдуу кеп.

Ошол улуу кепти улантаар,

«Санжыра» келди «Салам» деп. [3] (Хор айтылат)

(«Балбал таштар» кара плаштарын чечишип, артында САНЖЫРА деген жазуусу менен салам айтып туруп калышат)

(Ырдын акыркы эки сабын айтуу учурунда 7 катышуучу элди карап ийилип саламдашышат. Чогуу саламдашуу ырын ырдашат).

Хор: Санжырадан салам айтабыз,

ОГПИни бүгүн бүгүн байкаңыз.

Батаңызды берип балдарыңызга,

Анда эмесе колду колду чапсаңыз.

Кыргыз тили кылымдарды кечип келген тил,

Канчалаган доорлорду сүрүп келген тил.

Кыргыз деген улуу атты бийик сактаган.

Кыргыз деген улуттун кыйындыгын бил.

(Сахнада «Кыргыз көчү» жаңырат. Күүнүн коштоосунда ыр окулат)

Улуу тоону мекендеген кыргыз деген аты бар,

Мен байыркы күн элинен тараган бир уруумун.

Кыргыз болуп төрөлгөнүм үчүн сыймыктуумун,  
улуумун.

(Комузчу кыз чыгып саламдашат)

(«Мырзалар» тобунун аткаруусунда «Мен кыргызмын» аттуу ыр ырдалат. Бийчилер бийлешет. ОГПИнин жана Кыргызстандын туусу көтөрүлөт. Чогуу таазим кылып сахнадан чыгышат).

2-тапшырма: Турмуштун көркөмдүгү - адабиятта

(Сахнада «Кыргыз жери» аттуу ыр жаңырат. Музыка басаңдап, музыканын коштоосунда текст окулат. Улуттук кийимчен кыздар, балдар комуз, камчы, туу көтөрүп басып чыгышат).

- Он сегиз миң ааламда ажайып, кайталангыс бир аймак бар. Тоолоруна бүркүт шаңшып конгон, жерине кут төгүлгөн, Көк тиреген Алатоосу, Алатоодой ак калпагы бар, эли ыймандуу, кыздары суйкайган сулуу, жигиттери албеттүү, келиндери келбеттүү болгон өзгөчө өлкө бар, ал өлкөнүн аты - Кыргызстан деп аталат. Кыргыз тили – Кыргыз өлкөсүндө Мамлекеттик тил болуп саналат.

(«Кыргыз жери» атуу ыр кайра жаңырып, тууну бийик көтөрүшүп чыгып кетишет. Кайра сөз окулат).

- Доордон доор айлан-көчөк тегеренип,  
Кыргызым жер үстүндө келген кезип.

(Сахнада Каныкей менен Семетей көрүнөт. Мундуу музыка жаңырат. «Каныкейдин жомогунан» үзүндү).

Семетей: Караан калган энекем,

(Нурлан)Эжекем десем энемсиң.

Кааласам кадыр түнүмсүн,  
Маңдайымда пиримсиң,  
Төркүнгө тентип энекем,  
Качып келген экенсин.  
Канзааданын жалгызы,  
Качып жүрөр жөн барбы?  
Катыгүн энем Эл кайда?

Каныкей: Аргын кыргыз аралаш,  
Элдин жайын айтайын.  
Жылгындуу Кеңкол, кең Талас,  
Жердин жайын айтайын.  
Кеменгер чачпак, кең соору.  
Келини сулуу кыргыздын,  
Ала – Тону жердеген  
Эли сонун кыргыздын.  
Атаң айкөл кан Манас.  
Жериң Кеңкол, Кең Талас.

(Музыка жаңырып чыгып кетишет да, кайра сахнадан сөз жаңырат):

-Кара жанын карч уруп адилдик деп,  
Керек кезде кетишкен жандан кезип.

(Сахнада аскер кийимчен тергөөчү көрүнөт. Арттан Жусуптун оор жөтөлү, онтоосу угулат.)

□

Тергөөчү:

- Алып келгиле, беркини. (Касым кирет)

Жыргал :

-Таак, ишти андан ары улайлы, анда. Өзүң билесиң.... Бухарин партиянын делегаттары менен жолугуп, жабык добушта жолдош Сталиндин кандидатурасын сызуу жөнүндө макулдашкан. Ошолордун баары камакка алынды жана күнөөлөрүн моюндарына алды. Бул жерде Белоцкий, Исакеев жана сен шаардын сыртында Букарин менен жолуккансынар. Ошондо эмне жөнүндө сөз кылдынар эле?..

Касым:

- «Манас» жөнүндө, кыргыз совет адабияты жөнүндө....

Тергөөчү:

- «Социал-туран партиясы», контрреволюциялык башка  
таптар жөнүндө сөз болду беле?

Касым:

- Болгон эмес....

Тергөөчү:

- Жалган!.. Жаныңды жебе.!

Касым:

-Чын!

(Тергөөчү ачуусуна муунуп, Касымдын шыйрагына колундагы жумуру таягы менен чаап жиберет. Чучугу какшай түшкөн Касым көмөкөйүнөн түшүп, колу менен буттарын ушалай отуруп калат.) [3]

Тергөөчү:

- Тур ордунан! Тур дейм...

(Касым ордунан турат.)

-Бул башталышы гана... Эгер чыныңды айтпасаң, күнөөңдү мойнуңа албасаң, эң алды  
бутуңду, анан башыңды чагам, уктуңбу?

(Касым унчукпайт. Тергөөчүнү таңыркап тиктеп калды.)

- Уктуңбу деп атам?

(Касым башын ийкейт.)

Тергөөчү:

- «Даның болсо ороңдо – малың сыйбайт корооңдо» -деген  
элдик макалды окуу китебине сен киргиздиң беле?

Касым:

-Мен киргизгенмин.

Тергөөчү:

-Көрдүңбү, оюң бузук. Бул макалың менен «даныңы өкмөткө бербей, ороңо кат» деп  
окуу китеп аркылуу бүт элди совет мамлекетине каршы үгүттөгөнсүң. Сен эл душманысың.  
Туран партиясына мүчөсүң! [3]

Касым:

- Эч качан мүчө болгон эмесмин, болбойм дагы.

Тергөөчү:

-Жалган.

Касым:

- Ымандай сырым чын!

Тергөөчү:

- Ымандай сырыңды мына бул башыңды куйкалаганда айтасың, Эл душманы!

(Касымды чөгөлөтө желкесинен жулкуп, тепкилеп сахнадан чгып кетишет. «Көкөй кести»  
жаңырат, күүнүн коштоосунда ыр саптары окулат.)

- Кабылып кара туман көп душманга,

Айкөлдөй эрлеринен айрылса да.

Мүңкүрөбөй кыргызымды сактап келген,

Таазим кылып, тизе бүгөм бабаларга. [4]

(Сахнада Курманжан датка көрүнөт.)

- Оң менен Сол бир пикирге келбесек,

Кор болбойбу калпак менен элечек.

Үстүбүздөн кара булут кетеби,

Калкыбызды күтөт кандай келечек?

Көрбөй калсам, аалам, асман, жылдызды,

Ичпей калсам, көк жыттанган кымызды.

Түп көтөрүп чакыргыла Оң, Солду,  
Өлүмүм да бириктирсин кыргызды.[4]  
(Аягында баары сахнага чыгып, ыр айтышат)

Мунара:

-Турмуштун көркөмдүгү - адабият,  
Тарбиялап, үйрөтүп, жолго салат.  
Кадырлап мурастарын бабалардын,  
«Санжыра» келечекке кетип барат.

(Сахнадан чыгып кетишет)

Албетте, класстан тышкаркы тил күнүнө карата түйүндүү сөздөр:

- \* **Тил:** Бул күн тилге болгон урмат-сыйды жана сүйүүнү билдирет.
- \* **Маданият:** Тил аркылуу маданият, каада-салттар жана тарых муундан-муунга өтөт.
- \* **Билим:** Тил билим алуунун жана дүйнөнү таанып-билүүдүн негизги куралы.
- \* **Достук:** Тил аркылуу ар кандай элдердин ортосунда достук мамилелер түзүлөт.
- \* **Биримдик:** Тил ар кайсы улуттун өкүлдөрүн бириктирип, ынтымакка чакырат.
- \* **Мурас:** Тил - бул ата-бабалардан калган баа жеткис мурас.
- \* **Өнүгүү:** Тил өлкөнүн өнүгүүсүнө жана гүлдөшүнө чоң салым кошот.
- \* Эне тил: Эне тил ар бир адам үчүн эң ыйык жана кымбат.
- \* Чет тил: Чет тилдерди үйрөнүү дүйнөнү таанып-билүүгө жана маданияттар аралык байланышты чыңдоого жардам берет.
- \* Адабият: Тил аркылуу адабият жаралып, адамдардын рухий дүйнөсү байыйт.

4-тапшырма: Кыргыз тилинин эртеңин кандайча элестетebиз...

(Сахнага шаарга айылдан кыздарын издеп келген чал менен кемпир ээрчишип чыгышат)

Чал:

- Ээ кемпир! Бу шаарда жүрүшүң кыйын го! Кыздарыбызды таппайт  
окшойбуз!

Кемпир:

- Ошондой окшойт. Эми эмне кылабыз?

Чал:

- Мына эмне деген жазуу? Окучу.

Кемпир:

- Эмне дейт ботом? Улит-улица чапп-Чапаев дейби?

Чал:

- Улисо? Ал эмне дегени? А мына булчу?

Кемпир:

- Ремонт обуп дейт. Жанында да бар экен. Окуюнбу?

Чал:

-Окучу.

Кемпир:

- Сартарошхона дейт. Ашкана окшойт.

Чал:

- Ашкана дейсиңби? Карын да ачып кетти. Жүр чай ичип алалы.

Анан издейбиз.

Ээрчишип киришет. Чачтарачкананы көрүп чочушат.

Кемпир:

- Ээ ботом, биерде чач жасап жатышат го.

Чал, кемпир ээрчишип сахнадан чыгып кетишет.

(Сахнанын артынан: Ооба, арадан көз-ачып жумганча 15жыл убакыт өтөт. Чал-кемпир ээрчишип шаарда турган уулунун үйүнө дагы келишет. Баягыдан дагы картайып калышкан. Адашып калган баягы көчөгө туш келишет.

Чал:

- Бул биз адашып келген баягы жерби?

Кемпир:

- Ооба абышка. Ошол жер экен. Баары кыргызча жазылып турат.

Чал:

- Мына кайсы көчө экен? Атын окучу.

Кемпир:

- Жолон Мамытов көчөсү экен. Ээ абышка муну карасаң,

Чал:

- Эмнени?

Кемпир:

- Экөөбүз адашып чачтарачканага кирбедик беле. Ошол кыргызча жазылып калыптыр. Мына «Акбуура» ашканасы экен. Көрчү замандын оңолгонун. Урпактар кыргыз тилин унутуп калабы деп коркчу элем.

Чал:

- Ээ кемпир, кыргыз тилинде «Манастай» дастан айтылган. Кыргыз тили кылымдарды карыткан тил. Кыргыз тили эч качан жоголбойт. [5]  
(Сахнага 2 кыз өз ара сүйлөшүп чыгышат)

**1-кыз:**

Кыргыз тилим Алатоонун койнунда,  
Колотунда, туу белинде, ойдунда.  
Ал түгөнгүс казынадай билгенге,  
Ал канаты умтулуунун ойдун да.  
Кыргыз тилим Алайкууда, Алайда,  
Каракулжа, Өзгөн, Сузак, Аксыда.  
Ал чынында казынасы айылдын,  
Борбор жакка жакпай 18 жылда да!!!

**2-кыз:**

Шашпа-шашпа колотторго, ойдунга,  
Сен бүгүнкү абалды айтып корунба.  
Эртеңдерде тилде жаркын келечек,  
Элиң сүйгөн сен жана мен турганда.

**3-кыз:**

—Ээй, туугандар менин көзүм ачык,  
Эртеңки күндү жазбай, таамай айтамын.  
Тилиңердин келечегин айтып берейинби?

**1-кыз:**

-Айтыңызчы, эртеңибизди элестетип аламы.

**3-кыз:**

-Оо, баары сонун. Жолунар ачык. Он жылдан кийинки абалын айтайын.

3-тапшырма: Командалардын бири-бирине суроосу:

1. Кыргыз алфавитин так, даана, ирети менен айтып бергиле. [5]

**Корутунду.**

**Жыйынтыгында балдар төмөнкүдөй жетишкендиктерге ээ болушат:**

**1. Тилдик көндүмдөрдүн өнүгүшү:**

\* Сүйлөө жөндөмдүүлүгүнүн өнүгүшү: Класстан тышкаркы иш-чаралар балдарга кыргыз тилинде эркин жана ишенимдүү сүйлөөгө мүмкүнчүлүк берет. Ар кандай оюндар, сынактар, концерттер жана башка иш-чаралар балдардын сөз байлыгын кеңейтип, грамматикалык жактан туура сүйлөөгө үйрөтөт.

\* Окуу жана жазуу көндүмдөрүнүн өнүгүшү: Класстан тышкаркы иш-чаралар балдардын кыргыз тилинде окуу жана жазуу көндүмдөрүн өнүктүрүүгө жардам берет. Мисалы, балдар кыргыз тилиндеги китептерди окуп, алар боюнча талкууларга катыша алышат. Ошондой эле,

ыр, дил баян, макала жана башка чыгармаларды жазуу менен өздөрүнүн жазуу көндүмдөрүн өркүндөтө алышат.

2. Улуттук маданиятка болгон кызыгуунун артышы:

\* Улуттук каада-салттарды жана үрп-адаттарды үйрөнүү: Класстан тышкаркы иш-чаралар балдарга кыргыз элинин каада-салттарын, үрп-адаттарын жана маданиятын үйрөнүүгө жардам берет. Мисалы, балдар улуттук майрамдарды белгилөөгө, улуттук оюндарга катышууга жана улуттук ырларды ырдоого мүмкүнчүлүк алышат.

\* Улуттук адабият жана искусство менен таанышуу: Класстан тышкаркы иш-чаралар балдарды кыргыз адабияты жана искусствосу менен тааныштырат. Мисалы, балдар улуттук жазуучулардын чыгармаларын окуп, улуттук театрларга жана концерттерге бара алышат.

3. Социалдык көндүмдөрдүн өнүгүшү:

\* Топто иштөө көндүмдөрүнүн өнүгүшү: Класстан тышкаркы иш-чаралар балдарды топ менен иштөөгө үйрөтөт. Мисалы, балдар долбоорлорду иштеп чыгууда, спектаклдерди коюуда жана башка иш-чараларга катышууда бири-бири менен кызматташат.

\* Башкалар менен баарлашуу көндүмдөрүнүн өнүгүшү: Класстан тышкаркы иш-чаралар балдардын башкалар менен баарлашуу көндүмдөрүн өнүктүрүүгө жардам берет. Мисалы, балдар талкууларга катышууда, интервью алууда жана башка иш-чараларга катышууда өздөрүнүн баарлашуу көндүмдөрүн өркүндөтө алышат.

4. Патриоттук сезимдин ойгонушу:

\* Мекенге болгон сүйүүнүн ойгонушу: Класстан тышкаркы иш-чаралар балдардын мекенге болгон сүйүүсүн ойготот.

#### **Колдонулган адабияттар:**

1. "Семетей" (Саякбай Каралаевдин варианты боюнча, 1-китеп)
2. "Семетей-2" (Саякбай Каралаевдин варианты боюнча, 2-китеп)
3. Манас, "Семетей", "Сейтек" үчилтиги (Саякбай Каралаевдин варианты боюнча, 4 китеп)
4. "Семетей" (Тоголок Молдонун варианты боюнча) (электрондук китеп катары жеткиликтүү)
5. "Манастын уулу Семетей" (Ж.Садыков тарабынан жазылган драма)